

Biuletenio tematika ir tema

Tarptautiniai santykiai ir geopolitika

Biuletenio laidos antraštė, probleminis klausimas**Rusijos aukštųjų valdžios lygmenų dinamika (II)****Esminiai žodžiai**

Rusija, režimas, diktatūra, oligarchai, represijos, reitingai

Serija ir registracijos numeris

ZD-2024-8 ir ZD-2024-9

Leidimo data

2024-11-04

Leidimo vieta

Vilnius

Žanras Analitinė apžvalga Kita**Šaltiniai: kategorijos**

-
- Teisės aktai
-
- Politinė komunikacija
-
-
- Analitinių centrų kūriniai / leidiniai
-
- Žiniasklaidos turinys
-
-
- Socialinių tinklų turinys
-
- Statistiniai duomenys
-
- Mokslo darbai
-
-
- Metainformaciniai produktai
-
- Išviešinti slapti / privatūs duomenys

Šaltiniai: nuo - iki2000 07 13 -
2024 05 23**Šaltiniai: kalbos**

-
- Lietuvių k.
-
- Lenkų k.
-
-
- Anglų k.
-
- Kitos ES kalbos
-
-
- Rusų k.
-
- Kitos

Citavimui (APA stiliumi) Nacionalinė biblioteka, Informacijos analitikos skyrius (2024). *Rusijos aukštųjų valdžios lygmenų dinamika (II)* (ZD-2024-8 ir ZD-2024-9). Vilnius.**Kontaktiniai duomenys**

Informacijos analitikos skyrius; analitika@lnb.lt. Nacionalinė biblioteka, Gedimino pr. 51, 01109 Vilnius.

Turinio apžvalga

Apžvalgoje nagrinėjama:

- Rusijos politinio ir verslo elito raidos bruožai;
- Rusijos vadovo Vladimiro Putino diktatūros evoliucija;
- rinkimų ir reitingų vaidmuo konsoliduojant režimą;
- represijos Rusijoje.

1. Įžanga

Šiame darbe plėtojamos temos, nagrinėtos ankstesnėje apžvalgoje ZD-2024-7 „Rusijos aukštųjų valdžios lygmenų dinamika (I)“. Pastarojoje buvo apžvelgti Rusijos Federacijos (RF) politinės sistemos raidos momentai:

- žiniasklaidai 2000 m. nutekintas pilietinės visuomenės „suvaldymo“ planas, kuriame numatyta politiniams tikslams pasitelkti RF vidaus saugumo struktūras bei RF prezidento administraciją;
- vienas iš to plano įgyvendinimo rezultatų – vadinamasis „Politbiuras 2.0“ – neformali RF prezidentui Putinui artimų pareigūnų ir verslininkų grupė, kurioje aptariami svarbiausi valstybės politikos klausimai.

Čia nagrinėjami konkretesni RF politinės bei visuomeninės raidos aspektai:

- turtuolių bei regionų vadovų sluoksnių formavimasis;
- Putino diktatūros evoliucija („manipuliatyvosios diktatūros“ virsmas „baimės diktatūra“);
- falsifikuotų rinkimų ir prezidento reitingų vaidmuo politinėje sistemoje;
- represijų dinamika.

2. Rusijos raida 1991–2024 m.: oligarchų atsiradimas, gubernatorių „pažabojimas“

Rusijos verslo ir politikos elitas formavosi „konvertuojant“ politinę ar administracinę poziciją į „finansinius aktyvus“. Nemažai žinybų funkcionierių tapo stambiais verslų savininkais.

Praėjusio amžiaus dešimtajame dešimtmetyje kovoje dėl valdžios RF dalyvavo bent penkių kategorijų veikėjai¹:

- **funkcionieriai retrogradais**². Konservatyviai nusiteikusių aukščiausios šalies vadovybės narių grupė, įkūrusi Valstybinį ypatingosios padėties SSRS (Sovietų Sąjungos) komitetą (rus. Государственный комитет по

¹ Харитонов, О. (2024 m. rugpjūčio 10 d.). Хлеб заплесневел. Ольгерта Харитонова - о власти мертвых мужчин. Prieiga per internetą: <https://www.svoboda.org/a/hleb-zaplesnev-el-oljgerta-haritonova-o-votsarenii-putina/33069578.html>

² Retrogradas, -ė – progreso priešininkas, atsilikusių pažiūrų žmogus, tamsybininkas, reakcionierius, atžagareivis.

чрезвычайному положению, Gosudarstvennyj komitet črezvyčajnogo položeniija, GKČP), 1991 metų rugpjūtį bandė įvykdyti valstybinį perversmą, tačiau tai baigėsi nesėkme. Kita grupė, į kurios sudėtį įėjo RF viceprezidentas Aleksandras Ruckojus³ ir Liaudies deputatų suvažiavimo pirmininko Ruslano Chasbulatovo⁴ vadovaujami RF Aukščiausiosios Tarybos nariai, priešinosi Rusijos prezidento Boriso Jelcino politikai. 1993 m. rugsėjo 21 d. Jelcinui paleidus Aukščiausiąją Tarybą prasidėjo nedidelis „pilietinis karas“, per kurį įvyko vadinamųjų Maskvos Baltųjų rūmų (parlamento būstinės) šturmas. Iki 1993 m. spalio 2 d. žuvo beveik 160 žmonių, keli šimtai buvo sužeista. „Raudonai rudųjų maištų“ pramintas pasipriešinimas Jelcino valdžiai buvo numalšintas.

- **Konservatoriai prisitaikėliai.** Tokio veikėjo pavyzdys – RF komunistų partijos vadovas Genadijus Žiuganovas (g. 1944 m.). Jis ir jo partijos nariai tebevaidina „tikrųjų komunistų“ vaidmenį, patraukdami dalį Rusijos elektorato. Konservatorių grupei priskirtini buvęs Maskvos meras Jurijus Lužkovas (1936–2019 m.), taip pat Rusijos Vyriausybės pirmininko pareigas 1998–1999 m. ėjęs Jevgenijus Primakovas (1929–2015 m.). Pagal projektus, su kuriais jie įžengė į aukštąją politiką pačioje Jelcino valdymo pabaigoje, buvo numatyta išsaugoti didelę dalį valstybinės nuosavybės. Jelcino bendražygiai pasistengė, kad neleistų Žiuganovui laimėti 1996-ųjų prezidento rinkimuose. Lužkovas ir Primakovas norėjo ir galėjo kandidatuoti į Rusijos Federacijos prezidento postą 2000-iais, tačiau Jelcino komandos ir jos nusamdytos žiniasklaidos pastangomis abu pasitraukė iš rinkiminės kovos. 2000 m. rinkimus laimėjo Putinas.
- **Reformatoriai.** Tai buvo palyginti jauni valstybinio aparato darbuotojai, pasirengę vykdyti reformas, kad šalis iš totalitarinio komunistinio režimo pereitų į demokratinę visuomenę ir rinkos ekonomiką. Jie tikėjo, kad svarbiausia verslininkams suteikti ekonominę laisvę, o tada rinkos dėsniai viską sudėlios į savo vietas. Valstybės turto perleidimas į privačias rankas turėjo skatinti ekonomikos augimą ir pagerinti buvusių sovietinių žmonių gerovę. Reformatoriai siekė sukurti teisinę valstybę, tačiau jų naudoti metodai anaipol ne visada buvo teisiniai. Prezidento posto potencialiai galėjo siekti Anatolijus Čiubaisas (g. 1955 m.) ir Borisas Nemcovas (1959–2015 m.). Tačiau Čiubaisą rinkėjų akyse sukompromitavo privatizacijos programa, kuriai jis vadovavo. Nemcovo nepalaikė vadinamieji oligarchai, jis pralaimėjo varžybas dėl lyderystės ir galiausiai 2015 m. vasarį buvo nužudytas netoli Kremliaus.
- **Oligarchai ir žiniasklaidos magnatai.** Pirmiausia šioje grupėje minėtini Borisas Berezovskis (1946–2013 m.)⁵ ir Vladimiras Gusinskis (g. 1952 m.). Per vadinamąją „perestroiką“ ir po jos nemažai oligarchų užvaldė didelius turtus, tačiau tik šie du asmenys kontroliavo pakankamai žiniasklaidos kanalų savo politinei įtakai plėtoti. Berezovskis diktavo užduotis Rusijos „Pirmajam kanalui“, Gusinskis valdė „NTV“ televiziją. Patys oligarchai nepretendavo į valstybės vadovo postą, bet darė įtaką rinkimams. Dar 2000 m. birželį Gusinskis buvo suimtas, paskui paleistas su sąlyga, kad niekur neišvyks. Galiausiai jis emigravo į Ispaniją, vėliau į Izraelį. Berezovskis nuo 2003 m. gyvena Jungtinėje Karalystėje (JK), ten 2013 m. mirė įtartinomis aplinkybėmis (galimai buvo nužudytas, nors oficiali versija – savižudybė).
- Dar vieną grupę kovoje dėl valdžios sudarė **buvę Sovietų Sąjungos specialiosios tarnybos KGB darbuotojai**, tiek dirbantys reformuotose saugumo struktūrose, tiek perėję į verslą. Jie dirbo oligarchams, taip pat teikė paslaugas reformatoriams. Jais pasitikėjo Lužkovas, o Jelcinas kai kuriuos vertino kaip galimus įpėdinius: pavyzdžiui, 1994–1995 m. Rusijos kontržvalgybos vadovo, 1999 m. gegužę–rugpjūtį Rusijos premjero pareigas ėjusį Sergejų Stepašiną (g. 1952 m.), 1998–1999 m. laikotarpiu Jelcino administracijos vadovu dirbusį Nikolajų Bordiužą (g. 1949 m.), taip pat Jevgenijų Primakovą, kuris 1991–1996 m. vadovavo Rusijos užsienio žvalgybai, nuo 1998 m. rugsėjo iki 1999 m. gegužės buvo Rusijos premjeras. Buvusių KGB funkcionierių vaidmuo ėmė stiprėti Putinui tapus prezidentu.

Nemažai minėtų grupių atstovų praturtėjo XX a. paskutiniajame dešimtmetyje pasinaudoję **grobikiška, dažnai neteisėta privatizacija**. 1995 m. pagal **paskolų už akcijas aukcionų** (PAA, rus. залоговый аукцион) schemą Rusijos Vyriausybė gavo paskolų iš kelių komercinių bankų, mainais laikinai perleisdama jiems nuosavybės teises į valstybinių įmonių akcijų paketus⁶. Po nustatyto termino valdžia turėjo gražinti paskolas, o jų negražinus, valstybinių įmonių akcijos tapo bankų nuosavybe. Įgyvendinant šią schemą buvo rengiami PAA, kuriuose dalyvavo keli bankai. 2003 m. Rusijos audito rūmai nustatė, kad prieš organizuodama aukcionus Vyriausybė į bankų, kurie vėliau tapo tų aukcionų laimėtojais, sąskaitas pervedė pinigų sumas, ekvivalentiškas valstybės gautiems kreditams. Taigi Vyriausybė iš esmės buvo kredituojama savo pačios lėšomis.

Kaip žinia, Rusijos Vyriausybė paskolų negražino, todėl akcijos tapo bankų nuosavybe. Audito rūmų ataskaitoje pažymėta, kad dėl paskolų aukcionų federalinis turtas buvo perimtas ženkliai sumažintomis kainomis, o **konkurencija iš tikrųjų buvo fiktyvus pobūdis**. PAA buvo rengiami remiantis prezidento Jelcino dekretais.

Rusijos biudžetas iš PAA 1995–1996 m. gavo 886,1 mln. JAV dolerių pajamų. Tuo metu tai sudarė 1,85 proc. biudžeto įplaukų. Tarp parduotų bendrovių buvo gavybos ir pramonės milžinės „Norilsko nikelis“, „Lukoil“, „Jukos“, „Sibneft“, „Surgutneftegaz“⁷.

PAA Rusijoje sulaukė įvairių vertinimų. Rusijos pramonininkų ir nuomotųjų sąjungos prezidentas **Andrejus Buničius** 2005 m. teigė, kad tai buvo neleistinas, pasipiktinimą keliantis visų privatizacijos įstatymų pažeidimas⁸.

³ Aleksandr Ruckoj. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/aleksandr-ruckoj/>

⁴ Хасбулатов, Руслан Имранович. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://tass.ru/encyclopedia/person/hasbulatov-ruslan-imranovich>

⁵ Борис Бerezовский. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://www.forbes.ru/profile/boris-berezovskii>

⁶ Залоговые аукционы в России в ноябре-декабре 1995 года. (2016 m. kovo 25 d.). Prieiga per internetą: <https://tass.ru/info/3114781>

⁷ Тен пат.

⁸ Бунич, А. (2005 m. vasario 18 d.). Залоговые аукционы стали вопиющим нарушением всех законов по приватизации. Prieiga per internetą: <https://web.archive.org/web/20120107030138/http://bunich.ru/article/index.php?id=3>

Harvardo Rusijos tyrimų centro direktorius **Marshallas Goldmannas** 2004 m. komentuodamas privatizaciją Rusijoje pažymėjo, kad dešimtojo dešimtmečio reformos daugiausia buvo tuometinio prezidento Jelcino patarėjų darbas. Bijodami galimo greito gyventojų nuotaikų pasikeitimo ir nepasitenkinimo pertvarkomis, pagrindiniai šio proceso architektai Jegoras Gaidaras ir Anatolijus Čiubaisas nusprendė jį paspartinti pigiai parduodami ar net nemokamai išdalydami valstybės nuosavybę. Netrukus po šio proceso pradžios kai kurių vertingiausių Rusijos išteklių nuosavybės teisės buvo parduotos oligarchams priklausiusiems bankams pagal PAA schemą. Nepaisant to, kad aukcionuose dalyvavę bankai tariamai veikė valstybės vardu, jie – dažniausiai vis tiek laimėdavo juose apgaulės būdu. Taip Michailas Chodorkovskis vos už 310 mln. JAV dolerių įgijo 78 proc. „Jukos“ kompanijos, realiai vertintos maždaug 5 mlrd. JAV dolerių, o Berezovskis įgijo nuosavybės teises į kitą naftos milžinę „Sibneft“, kurios vertė siekė 3 mlrd. JAV dolerių, sumokėjęs apie 100 mln. JAV dolerių. Rusijos Vyriausybė apskritai nesugebėjo veiksmingai kontroliuoti situacijos⁹.

JAV ir Rusijos žurnalistas **Paulas Klebnikovas**¹⁰ rašė apie PAA: „Išgydamas turto iš Vyriausybės sumažinta kaina per neskaidrų sandorį naujasis savininkas rizikuoja, kad jo teisės į naująją nuosavybę niekada nebus patikimai apsaugotos. Jo bendrapiliečiai žiūrės į jį kaip į sukčią, o Vyriausybė kaip į laikiną turto saugotoją, o ne tikrąjį savininką“¹¹. Klebnikovas retoriškai klausė, kas būtų nutikę, jei JK valstybinė įmonė „British Petroleum“ 1987 m. būtų parduota ne už 40 mlrd. JAV dolerių, o už 400 mln. JAV dolerių, ir 78 proc. akcijų būtų atitekę premjerės Margaret Thatcher [JK premjerės iki 1990 m.] sūnaus draugui. Ar vėlesnės britų Vyriausybės būtų sutikusios su tuo? O jeigu jos su tuo susitaikytų, kas lauktų Didžiosios Britanijos ekonomikos?¹²

Rašydamas apie Chodorkovskio bylą¹³, Klebnikovas bandė prognozuoti oligarchų laikyseną valdžios atžvilgiu: „Išvaizduokite save kurio nors oligarcho vietoje. Kokias išvadas jis pasidarytų dėl Chodorkovskio bylos? Kaip elgtųsi oligarchas, kad nepatektų į kalėjimą kaip Chodorkovskis? Akivaizdu, kad tokiam oligarchui labiau patiktų visada būti prezidento pusėje, o dar geriau – visiškai atsiriboti nuo politikos. Be to, jis stengtųsi laikytis įstatymų, vengdamas greito praturtėjimo schemų.“¹⁴

PAA schema buvo pritaikyta privatizuoti vadinamuosius ekonomikos flagmanus. Turto perskirstymas vyko ir regionų lygmeniu. Rusijos laikraštis „Novaya Gazeta“ 2000 metų liepą publikavo straipsnį „**90 šeimų, valdančių Rusiją**“¹⁵, kurį perspausdino ir kiti RF leidiniai. Jame gvildenamas savitas politinis režimas, susiformavęs valdant Jelcinui.

Straipsnyje teigiama, kad, nepaisant federacijos paskelbimo fakto, tuometinė **Rusija turėjo daugiau konfederacijai būdingų bruožų**. Po Jelcino raginimo „Imkite tiek suvereniteto, kiek prarysite“ regionų lyderiai ėmėsi savo galių įtvirtinimo. Autorių nuomone, humoristinis klausimas: „Kas nori nusipirkti vizą kelionei į Saratovą?“ nėra juokingas (Rusijoje regionų suvereniteto siekis įgavo tokį lygį, kad buvo juokaujama, jog Rusijos viduje keliaujant į Saratovą (kad ir iš Maskvos) gali prireikti vizos). Straipsnyje dėstoma, kad Adygėjos, Baškirijos, Ingušijos, Komijos, Šiaurės Osetijos, Tatarstano konstitucijose yra normų, būdingų absoliučiai nepriklausomoms valstybėms, valdžios šaltiniu laikomi vietiniai, o ne „daugiatautės Rusijos Federacijos liaudis“, kaip parašyta RF konstitucijoje. Vietiniai įstatymai viršesni už Rusijos įstatymus, respublikos turi tarptautinės teisės subjekto statusą (taigi egzistuoja Baškirijos ir Totorijos piliečiai), o gamtos ištekliai yra paskelbti šios konkrečios respublikos nuosavybe. Kartu su politine regionų izoliacija vyko ir jų ekonominės izoliacijos procesas. Antai Krasnodaro gubernatorius Nikolajus Kondratenka ragino uždrausti savo regiono maisto produktų eksportą. Straipsnyje keliamas klausimas, ar tai nėra regioninių muitinių kūrimas ir primenama, kad nuo to ir prasidėjo Sovietų Sąjungos žlugimas: tuomet Baltijos respublikos įsivedė savo tvarką. Kai kurių regionų administracijos pasiekė vienokių ar kitokių privilegijų, pvz., Jakutija išsikovojo nemenkas mokesčių lengvatas savo deimantų pramonei ir teisę savarankiškai eksportuoti minėtus brangakmenius. Tatarstanas, Baškirija ir Jakutija įsteigė savo valstybinius rezervus, pagrįstus šių respublikų aukso atsargomis. Grynai rusiškų regionų valdytojai stengėsi neatsilikti nuo kolegų, pvz., Kaliningrado srityje buvo inicijuotas judėjimas už Baltijos respublikos įkūrimą. Atrodė, kad Rusija grįžo į feodalinio susiskaldymo laikotarpį. Publikacijoje keltas klausimas, ar tokia Rusija galėjo sėkmingai reaguoti į destruktivių vidaus ir išorės jėgų keliamus iššūkius?¹⁶

Pasak aptariamo straipsnio autorių, I Čėčenijos karo metu¹⁷ RF kariuomenė pasiekė tokį neįgalumo lygį, kad net negebėta surinkti reikiamo karių skaičiaus. Esą įvykiai Čėčenijoje tapo artėjančio Rusijos subyrėjimo prototipu.

⁹ Goldman, M. (2004). Putin and the Oligarchs. Prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/20034135>

¹⁰ Paulas Klebnikovas (1963–2004 m.) – JAV žurnalistas, Maskvoje įsteigęs žurnalo „Forbes“ redakciją rusų kalba. Nužudytas Maskvoje 2004 m. – mirė pakeliui į operacinę įstrigus liftui. Rusijos kriminalinių tyrėjų duomenimis, pasikėsiniui jį organizavo čėčenų kriminalinė grupuotė, kurios lyderio vis dar ieškoma. Žr.: 20 лет назад Москву потрясло убийство главреда Forbes. Как он раскрывал тайны олигархов и стал их главным врагом? (2024 m. liepos 8 d.). Prieiga per internetą: <https://lenta.ru/articles/2024/07/08/pol/>

¹¹ Хлебников, П. (2003 m. lapkričio 18 d.). Дело ЮКОСА: Веха на пути к законности. Prieiga per internetą: <https://www.vedomosti.ru/newspaper/articles/2003/11/18/delo-yukosa-veha-na-puti-k-zakonnosti>

¹² Ten pat.

¹³ Michailas Chodorkovskis, 1997–2004 m. naftos gavybos koncerno „Jukos“ bendraturtis ir vadovas, iki 2004 m. buvo laikomas turtingiausiu Rusijos žmogumi. 2003 metų spalį suimtas, 2005 metų gegužę nuteistas kalėti 9 m. už vengimą mokėti mokesčius ir kitus finansinius nusikaltimus, 2010 m. kalinimo bausmė pailginta iki 14 m. (šį kartą teistas už savo paties bendrovės turto grobstymą ir vadinamąjį pinigų plovimą), 2011 m. kalinimas sutrumpintas iki 13 m. 2013 metų gruodį Putinui suteikus malonę Chodorkovskis paleistas iš kalėjimo. Išvyko į užsienį, apsigyveno Šveicarijoje. Žr.: Michail Chodorkovskij (n. d.) Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/michail-chodorkovskij/>

¹⁴ Хлебников, П. (2003 m. lapkričio 18 d.). Дело ЮКОСА: Веха на пути к законности. Prieiga per internetą: <https://www.vedomosti.ru/newspaper/articles/2003/11/18/delo-yukosa-veha-na-puti-k-zakonnosti>

¹⁵ 90 семей, которые правят Россией. (2000 m. liepos 13 d.). Prieiga per internetą: <https://www.lenpravda.ru/whoswho/269057.html>

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ Visuotinė lietuvių enciklopedija. (2018 m. gruodžio 19 d.). Čėčenijos karai. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/cecenijos-karai/>

Esant silpnoms RF politinėms partijoms, „vienintele tikra partija“ tapo **Federacijos Taryba**¹⁸, kurioje nuo 1995 m. posėdžiavo ir RF subjektų gubernatoriai. Taryboje buvo sprendžiami daugelis esminių ekonominės ir politinės raidos klausimų. Todėl daugelis federalinio lygmens politikų skubėjo tapti gubernatoriais (pvz., Aleksandras Lebedis¹⁹, Aleksandras Ruckojus ir kt.). Antai Kemerovo srities gubernatorius Amanas Tulejevas²⁰ kėlė savo kandidatūrą 1991 m., 1996 m. ir 2000 m. RF prezidento rinkimuose. „Gubernatorių partija“ savo rankose sutelkė tikruosius Rusijos išteklius. Tos partijos bosai virto Rusijos ekonominių klanų galvomis. Tapo įprasta, kad artimiausi gubernatorių giminaičiai užvaldytų patraukliausius regionų turtus ir taptų klestinčių firmų bei bankų vadovais. Taip Rusijoje susikūrė maždaug 90 regioninių oligarchų šeimų klanų, kurie ir valdė Rusiją.

„Novaya Gazeta“ teigimu, visuomenės nepasitenkinimą bandyta užgniaužti patikrinta priemone – **antisemitizmu**. Buvo sugalvotas ir žiniasklaidoje plačiai skleidžiamas mitas apie žydų oligarchus, kuriems priklauso Rusija, ir apskritai apie pasaulinį žydų masonų sąmokslą. Dažnu vienokių ar kitokių žydiškų pavardžių minėjimu buvo stengiamasi nukeipti dėmesį nuo tikrųjų oligarchų reikalų. Pelniausiai eksportuojamų žaliavų pramonės šakose vis labiau ryškėjo vietinių oligarchų įtaka. Ne veltui Berezovskis, laiku įvertinęs situaciją ir suvokęs, kur link suka valdžia, bandė praktiškai kiekvienam gubernatoriui paskirti asmeninį patarėją, kaip sakyta, „mokytą žydą prie gubernatoriaus“²¹, nors ne visi Berezovskio „komisarai“ buvo žydai.²²

Rusų publicistas ir politikas **Aleksejus Kungurovas** apie RF valdžios sąrangą 2003–2004 m. rašė, kad tikroji valdžia Rusijos Federacijoje yra labai išsklaidyta, ir didžiąja dalimi nėra vieša. Pasak jo, schematiškai valdžios struktūrą galima pavaizduoti taip: maždaug 30–40 proc. valstybės vidaus politikos per savo globotinius nulemia nesiafišuojantys svetimi „prižiūrėtojai“ (t. y. Rusijos ūkyje įsitvirtinusio užsienio kapitalo atstovai). Maždaug tiek pat galios sutelkta biurokratinio aparato rankose. Likusi dalis priklauso oligarchijai. Valdydamas biurokratinį aparatą Putinas gali manipuliuoti 30–40 proc. šalies išteklių. Anot Kungurovo, nereikia pamiršti, kad oligarchija turi svertų paveikti biurokratiją, o biurokratija savo ruožtu pasinaudoja galimybėmis daryti įtaką oligarchams. Tuo pat metu abi jėgos yra priverstos tam tikru mastu atsižvelgti į išorinių „prižiūrėtojų“ interesus ir negali ignoruoti autochtoninių „kunigaikščių“ (t. y. regionų elito) interesus. Taigi viešoji politika bet kokių klausimų yra įvairių lobistinių grupių pastangų atstojamoji, suinteresuotų šalių kompromiso rezultatas.²³

Režimui lojalus politologas 2023 m. **Pavelas Danilinas** vertindamas beveik ketvirtį amžiaus trukusį Putino valdymą konstatavo: kažkada Rusijos regionuose būta idėjų, tokių kaip Sverdlovsko respublika ar nepriklausomas Tatarstanas, o susiskaldymo problemos buvo sprendžiamos ne vien lazda (pvz., kuriant prezidento įgaliotinių regionuose instituciją), bet ir meduoliu – ieškant kompromisų, derantis ir randant visoms pusėms priimtinas problemų sprendimus.²⁴

Konstruodamas vadinamąją valdžios vertikalę Putinas nuosekliai stengėsi pajungti RF subjektų vadovus prezidento kontrolei. Pz., 2004 m. po teroro išpuolio Beslane buvo panaikinti tiesioginiai gubernatorių rinkimai. Pagal naująją tvarką Putino teiktus kandidatus tvirtino RF subjektų įstatymų leidybos susirinkimai, be to, RF prezidentas įgavo teisę šalinti pasitikėjimą praradusius gubernatorius. Ši tvarka buvo sušvelninta 2012 m. valdant prezidentui Dmitrijui Medvedevui – tada buvo grąžinti tiesioginiai gubernatorių rinkimai. Vėl tapęs prezidentu Putinas 2013 m. leido federacijų subjektams tiesioginius rinkimus pakeisti rinkimais iš kelių kandidatų vietos parlamentuose. Tiesioginių rinkimų „savanorišku priverstiniu būdu“ atsisakė keturios Šiaurės Kaukazo respublikos, nors tiesioginiai rinkimai išliko Čečėnijoje.

Kaip „visoms pusėms priimtino problemos sprendimo“ rezultatas Putino valdymo metu susiformavo turtuolių piramidė, kurios viršūnėje, žurnalo „Forbes“ duomenimis, 2024 m. buvo 125 milijardieriai (turtas vertinamas JAV doleriais). Taigi, Rusijos turtingiausiųjų dešimtukas:

- Vagitas Alekperovas, buvęs „Lukoil“ prezidentas, 28,6 mlrd. JAV dolerių;
- Leonidas Michelsonas, „Novatek“ valdybos pirmininkas, 27,4 mlrd. JAV dolerių;
- Vladimiras Lisinas, metalurgijos kombinato „Novolipetsk Steel“ vadovas, 26,6 mlrd. JAV dolerių;
- Aleksejus Mordašovas, „Severgrup“ generalinis direktorius, 25,5 mlrd. JAV dolerių;
- Vladimiras Potaninas, „Norilsk Nickel“ prezidentas, 23,7 mlrd. JAV dolerių;
- Genadijus Timčenka, investicinės bendrovės „Volga Group“ prezidentas, 23,4 mlrd. JAV dolerių;
- Andrejus Melničenkovas, kompanijos „Evrochim“ steigėjas, 21,1 mlrd. JAV dolerių;
- Pavelas Durovas, socialinio tinklo „Telegram“ steigėjas, 15,5 mlrd. JAV dolerių;
- Ališeras Usmanovas, kontroliuojančiosios bendrovės „USM“ steigėjas, 13,4 mlrd. JAV dolerių;
- Michailas Fridmanas, buvęs „Alfa Bank“ savininkas, 13,1 mlrd. JAV dolerių.²⁵

¹⁸ Visuotinė lietuvių enciklopedija. (2018 m. rugsėjo 7 d.). Federacijos Taryba. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/federacijos-taryba/>

¹⁹ Лебедь, Александр Иванович. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://tass.ru/encyclopedia/person/lebed-aleksandr-ivanovich>

²⁰ Тулеев Аман-Гельды Молдагазыевич. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://er.ru/person/a0509fc7-3534-4b33-909a-22a2c3244e9a>

²¹ Mokytas (išmokslytas) žydas Rusijos imperijoje buvo oficiali pareigybė mokymo ir globos įstaigose. Kadangi judėjų tikėjime nėra dvasininkų luomo, į minėtas įstaigas buvo deleguojami žydų teologai. Žr.: Учёный еврей. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://eleven.co.il/jews-of-russia/history-status-1772-1917/14234/>

²² 90 семей, которые правят Россией. (2000 m. liepos 13 d.). Prieiga per internetą: <https://www.lenpravda.ru/whoswho/269057.html>

²³ Кунгуров, А. (2020 m.). Вертикаль. Как работает система Путина. Prieiga per internetą: <http://loveread.ec/contents.php?id=44167>

²⁴ Журавлев, К. (2023 m. gegužės 7 d.). Вызовы, ценности и достижения: как изменилась Россия при Владимире Путине. Prieiga per internetą: <https://www.gazeta.ru/social/2023/05/07/16658810.shtml>

²⁵ 125 миллиардеров России. Рейтинг Forbes – 2024. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://www.forbes.ru/milliardery/510650-125-milliardеров-rossii-rejting-forbes-2024>

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

Bendras 125 milijardierių turtas – 577 mlrd. JAV dolerių. Padalijus esamą turtą po lygiai šios grupės atstovų vaikams, kurių yra 360, kiekvienam įpėdiniui tektų apie 1,6 mlrd. JAV dolerių²⁶.

Iš čia išvardyto dešimtuko veikėjų tiesioginę įtaką priimant politinius sprendimus turi tik Timčenka, įeinantis į vadinamąjį „Politbiurą 2.0“ – neoficialią Putinui artimų asmenų grupę (žr. LNB analitinę apžvalgą ZD-2024-7).

Apibendrintai galima teigti, kad 1991–2024 m. Rusijos verslo elito formavimasis vyko keliais etapais. Verta išskirti dvi ryškesnes stadijas: (1) pirmųjų oligarchų iškilimas Jelcino laikais, kai jie praturtėjo dėl abejotino teisėtumo ir skaidrumo privatizacijos; (2) pirmųjų oligarchų vaidmens menkimas, dalies jų teisinis persekiojimas valdant Putinui bei jam artimų turtuolių sluoksniui susiformavimas. **Tiek „laukinė privatizacija“ Jelcino laikais, tiek verslo klimato permainos valdant Putinui byloja apie RF teisinės sistemos priklausomybę nuo aukščiausiosios valstybinės administracijos, konkrečiai – prezidento.**

3. Putino režimo transformacija iš „manipuliatyvosios diktatūros“ į „baimės diktatūrą“

Rusijos režimo analizei savo 2022 m. išleistoje knygoje „**Diktatoriai manipulatoriai. Naujasis tironijos veidas 21 amžiuje**“ (angl. *Spin Dictators. The New Face of Tyranny in the 21st Century*) nemažai vietos skyrė **Sergejus Gurijevs ir Danielis Treismanas**²⁷ (šį darbą geriausia metų knyga pripažino net keli solidūs leidiniai, tarp jų „Foreign Affairs“, „Atlantic“, „Financial Times“).

Knygos autorių nuomone, susidūrusios su tarptautinės izoliacijos ir piliečių vidaus nepasitenkinimo iššūkiais, 21 amžiaus diktatūros yra priverstos griebtis naujų priemonių savo dominavimui išlaikyti. Užuoat klioventsi didelio masto represijomis, kurios buvo būdingos daugeliui 20 a. diktatūrų (Gurijevs ir Treismanas šią strategiją vadina „**baimės diktatūra**“), autokratai vis labiau pasikliauja kitokia strategija, autorių pavadinta „**manipuliatyviąja diktatūra**“ (angl. *spin dictatorship*). Šiuolaikiniai autokratai palaiko savo dominavimą manipuliudami informacija ir sumaniai valdydami komunikacijas, o tai leidžia išlaikyti aukštą masių paramos lygį, efektyviai išnaudoti demokratijai būdingus elementus, tokius kaip rinkimai, partijos, įstatymų leidybos organai, ir išvengti masinių represijų. Visuotinė cenzūra pakeičiama slaptais informacijos kontrolės mechanizmais, o kartais net skatinama „sisteminė“ (t. y. režimui lojali) opozicija, tačiau tik tokiu lygiu, kuris nekeltų grėsmės autoritarinių režimų išlikimui. Gurijevs ir Treismanas teigia, kad ši autokratinė strategija buvo sėkminga Kinijoje, Turkijoje, Vengrijoje ir Rusijoje (bent jau iki 2022 m. vasario 24 d., kai Rusija užpuolė Ukrainą). Autorių nuomone, „manipuliatyviųjų diktatūrų“ praktika lengva užkrėsti netgi liberalias demokratines valstybes – tokių manipuliotojų pavyzdžiai – buvę JAV ir Brazilijos prezidentai Donaldas Trumpas ir Jairas Bolsonaro.

Rusijoje posūkis link „manipuliatyvosios diktatūros“ vyko nuo 1990-ųjų pradžios iki 2010-ųjų pabaigos, o šiuo metu reiškiasi priešingos tendencijos. **Rusijos vidaus politinė raida dabar vėl primena 20 amžiaus „baimės diktatūrą“** su plataus masto represijomis, sisteminė ir visuotinė cenzūra bei tarptautine izoliacija.

Šiuo metu emigravusi Rusijos politologė **Jekaterina Šulman** 2017 m. teigė, kad vidutinė autokratinų režimų gyvavimo trukmė, remiantis įvairių šalių statistika, yra maždaug 15 metų²⁸. Rusijoje toks laikotarpis baigėsi 2014 m., po to šalis įžengė į ekonominių ir politinių neramumų etapą. Šulman nuomone, Rusija 2017 m. nebuvo išbaigta personalistinė autokratija. Politinė atsakomybė Rusijoje buvo ir liko išskaidyta: lyderis mažai už ką atsakingas asmeniškai. Pvz., įvedant sankcijas Vakarų valstybėms pirmiausia buvo išleistas prezidento dekretas, kad prekyba su daugeliu šalių būtų sustabdyta. Po to išleistas Vyriausybės nutarimas, kuriame viskas reglamentuota plačiau, ir šis dokumentas yra periodiškai tikslinamas²⁹.

Netgi represinės priemonės prieš asmenis ir organizacijas buvo vykdomos keičiant federalinius įstatymus – tai yra, atsakomybė už jas buvo priskirta parlamentui. Tai autokratija, besiremianti institucijomis ir išplėta biurokratija. Matomos tik tikslinės, „taškinės“ represijos, kurios dažniau yra ritualinė auka televizijai kaip demonstratyvios (ir chaotiškos) antikorupcinės kampanijos dalis³⁰.

Šulman vertinimu, kai režimui iškyla grėsmė iš opozicijos, sprendimus nulemiančių žmonių ratas ne siaurėja, o plečiasi³¹. Tai, pavyzdžiui, nutiko Rusijoje po 2011–2012 m. protestų. Viena vertus, išoriškai tai atrodo kaip varžtų priveržimas, kita vertus, režimas savaip didina įtrauktį: atsiranda daugiau asmenų grupių, kurioms leidžiama priimti sprendimus. Tokių pokyčių rezultatai piliečiams ne visada palankūs. Pavyzdžiui, pastaraisiais metais šalyje didelę įtaką įgijo žemės ūkiui ir mažmeninei prekybai atstovaujanti grupė. Būtent šios grupės yra suinteresuotos mažinti konkurenciją ir pasisako už tai, kad importui iš Vakarų būtų taikomos sankcijos. Kitų įtakos grupių pavyzdžiai: statybininkai ir nekilnojamojo turto vystytojai, būsto ir komunalinių paslaugų kompleksas, karinis pramoninis kompleksas bei kariuomenė.

²⁶ Яковенко, Д. (2024 m. gegužės 23 d.). Богатейшие наследники российских миллиардеров – 2024. Prieiga per internetą: <https://www.forbes.ru/milliardery/513040-bogatejsie-nasledniki-rossijskih-milliarderv-2024-rejting-forbes>

²⁷ Guriev, S., Treisman, D. (2022). *Spin Dictators: The Changing Face of Tyranny in the 21st Century*. Princeton University Press. 360 p.

²⁸ Кукушина, Л. (2017 m. kovo 21 d.) Мартовские тезисы Екатерины Шульман: о стабильности, властной камарилье и выборах-2024. Prieiga per internetą: <https://karavantver.ru/gazeta-12816/>

²⁹ Ten pat.

³⁰ Ten pat.

³¹ Žr. 28 šaltinį.

Rusijos politologai atkreipė dėmesį, kad prieš eilinius RF prezidento rinkimus vadinamojoje valdžios vertikaloje stiprėja įtampos. Prieš 2018 m. rinkimus politikos apžvalgininkas **Andrejus Percevas** rašė, kad sistema fragmentuojasi³². Pasak jo, užuot susitelkęs, Rusijos elitas ėmė siekti jam patikėtų struktūrų autonomijos: valstybinių korporacijų direktoriai, atskirų valdžios organų vadovai kūrė sau patogias asmenines erdves, nes abejojo visos sistemos ateitimi.

Prieš 2018 m. Rusijos prezidento rinkimus rusų sociologas, politologas **Konstantinas Gaaze** svarstė, kokie destruktivūs veiksniai glūdi pačioje Rusijos valdžios sąrangoje. Jis pateikė schemą, pagal kurią, vaizdžiai kalbant, Rusijoje funkcionuoja „dieninė“ valstybė, kuri vykdo valdymo užduotis, vadovaudamasi įstatymais ir žinybinėmis tvarkomis bei normatyvais. Su ja sąveikauja „naktinė“ valstybė, sudaryta iš Putino „dvariškių“, saugumo struktūrų pareigūnų ir jų klientų. „Naktinė“ valstybė turi pakankamai galių, kad reikiama atvejais pajungtų „dieninę“ ir priverstų šią elgtis savo naudai³³.

Gaaze nuomone, „naktinė“ valstybė yra tam tikra nusistovėjusi valdžios forma, kuri skiriasi nuo to, ką mes laikome valstybine administracija – būtent – nuo biurokratijos, veikiančios pagal taisykles. Pasak Gaaze, Putinas yra laikytinas „centristu“: jis šiek tiek paremia vienos grupės interesus, šiek tiek kitos. Net ir pakeitus Putiną kitu lyderiu, vargu ar pavyktų įveikti „naktinę“ valstybę, juolab, kad pats Putinas yra tos „naktinės“ valstybės dalis. Šiuo atveju Putinas reiškiasi kaip „dieninis“ valdovas, o klausimas, ar „naktinė“ valstybė yra jo kontroliuojama, lieka atviras.

Gaaze savo teiginius iliustravo konflikto tarp „Rosneft“ vadovo Igorio Sečino ir ekonominės plėtros ministro Aleksejaus Uliukajevo pavyzdžiu. Nuo Uliukajevo pritarimo priklausė, ar „Rosneft“ bus leista įsigyti kompaniją „Bašneft“. Uliukajevas neva reikalavo iš Sečino 2 mln. JAV dolerių kyšio. Uliukajevas buvo suimtas ir 2017 metų gruodį nuteistas kalėti aštuonerius metus. 2022 metų gegužę jis buvo paleistas anksčiau laiko. „Carnegie Endowment“ Rusijos padalinio tyrėja Tatjana Stanovaja mano, kad Uliukajevo bylos baigtį nulėmė ne vien „Rosneft“, bet ir Rusijos saugumo tarnybos FSB³⁴ interesai. Naujai įsteigtoms FSB struktūroms buvo pavesta kovoti su korupcija tarp aukštų valdininkų (toms struktūroms esą reikėję pademonstruoti efektyvią veiklą). Neatmestina ir tokia priežastis kaip Putino siekis susilpninti tuometinę Rusijos Vyriausybę, kuriai vadovavo Dmitrijus Medvedevas. Pastarasis išbuvo poste iki 2020 metų sausio³⁵.

Gaaze svarstė, kad Putino režimas, nuolat diktuojantis valstybei politinius ir ekonominius uždavinius, tampa vis sunkiau pakeliamas Rusijos ūkiui ir valstybinei administracijai. Šalis nepajėgia atlaikyti tokios aktyvios politikos, bet šių procesų nebegalima pakeisti. Sistema chaotiška, kadangi sprendimus priima tai vienos, tai kitos grupuotės. Toks būdas tinkamas tam tikroms „specialiosioms valdymo operacijoms“ atlikti, bet ne nuosekliam ekonomikos ar visos valstybės valdymui. Gaaze 2018 m. prognozavo, kad Putino režimo pabaigą nulems koks nors didelis „istorinis įvykis“. Iš tiesų 2022 m. vasario 24 d. Rusija užpuolė Ukrainą.

Tarp politikos mokslininkų ir sociologų esama konsensuso, kad Rusijos agresijos priežastys sudaro kompleksą. Viena iš dedamųjų – visaverčių institucijų Rusijoje nebuvimas. Dėl to Putinas tapo nepakeičiamu arbitru, palaikančiu RF valdančiojo elito grupuočių pusiausvyrą. Vadinamieji „Kremliaus bokštai“ (įtakingosios grupuotės) suinteresuoti Putino išlikimu dar ir todėl, kad siekia užsitikrinti valdomo turto perleidimą įpėdiniams. Kadangi atrodė, kad vien falsifikuotų rinkimų nepakaks, jog režimas išliktų, dalis elito pritarė antpuoliui prieš Ukrainą kaip galimybei padidinti reitingą³⁶. Putiną pulti paskatino ir tai, kad dėl neadekvačios žvalgybinės informacijos jis tikėjosi, jog valdžios pakeitimas Kyjive bus itin lengva užduotis³⁷. Greta veiksmų, paskatintųjų Putiną veikti 2022 metų vasarį, Šulman nurodo ir jo izoliuotumą, kontaktų vengimą COVID-19 pandemijos metu – būtent izoliacija sumažino galimybes gauti adekvačią informaciją³⁸.

Apibendrinant galima teigti, kad bemaž ketvirtį amžiaus trunkantis Putino valdymas, turėjęs „manipuliatyvosios diktatūros“ bruožų, per gana trumpą laiką virto „baimės diktatūra“. **Rusijos agresija prieš Ukrainą, turėjusi pratęsti režimo gyvavimą, dėl savo abejotinų rezultatų ne tik nesustiprino režimo, bet priešingai – tapo jį destabilizuojančiu veiksmu.**

4. Rusijos Federacijos režimo grįžtamasis ryšys su liaudimi: rinkimai ir reitingai

Rinkimai Rusijoje valdant Putinui prarado demokratinę funkciją būti liaudies valios išraiška, kartu ir valdančiųjų kaitos veiksmu, ir tapo režimo legitimacijos procedūra.

Šulman konstatavo, kad visoms nedemokratinėms šalims būdinga aktyviai imituoti rinkimų procesą³⁹. Anot jos, **yra du rinkimų klastojimo tipai: klasikinis ir ekstremalusis**. Klasikinio atveju pažeidimas daromas siekiant pergalės. Daroma

³² Перцев, А. (2017 m. sausio 18 d.). Свои миры: как начала разрушаться вертикаль власти. Prieiga per internetą:

<https://carnegieendowment.org/posts/2017/01/the-beginning-of-the-end-of-russias-power-vertical?lang=ru>

³³ Барышников, В. (2018 m. sausio 2 d.). Под собачьей головой. Prieiga per internetą: <https://www.svoboda.org/a/28950964.html>

³⁴ FSB – Federalinė RF saugumo tarnyba (rus. ФСБ – Федеральная служба безопасности Российской Федерации, Федеральная Служба Безопасности Росийской Федерации) – viena iš Rusijos Federacijos specialiųjų tarnybų.

³⁵ Становая, Т. (2016 m. lapkričio 17 d.). Зачем Сечину арест Улюкаева? Prieiga per internetą: <https://meduza.io/feature/2016/11/17/zachem-sechinu-arrest-ulyukaeva>

³⁶ Шульман, Е. Главная причина чисток в Минобороны. Отличия элит в России и западных демократиях. (2024 m. rugsėjo mėn.). Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=kKR8JkvSCwM>

³⁷ "Верстка": Путин решил напасть на Украину в 2021 году, поверив тому, что власть в Киеве можно сменить "быстро и безболезненно". (2023 m. balandžio 25 d.). Prieiga per internetą: <https://www.currenttime.tv/a/putin-ukraina-voyna/32379021.html>

³⁸ Кишиневский, Д. (2022 m. rugpjūčio 6 d.). Никакого массового запроса на войну до ее начала в России не было. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/ru/news/live/ekaterina-shulman-nikakogo-massovogo-zaprosa-na-voynu-do-ee-nachala-v-rossii-ne-bylo-90914593>

³⁹ Кукушина, Л. (2017 m. kovo 21 d.). Мартовские тезисы Екатерины Шульман: о стабильности, властной камарилье и выборах-2024. Prieiga per internetą: <https://karavantver.ru/gazeta-12816/>

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

Cituojant arba naudojant šį šaltinį, nuoroda į Nacionalinę biblioteką yra būtina.
Šioje apžvalgoje pateikiamas turinys nėra oficiali Nacionalinės bibliotekos nuomonė.

LNB / IAS / ZD / 2024-11-04 / Psl. 6 iš 12
© Nacionalinė biblioteka, 2024. / Слава Україні!

prielaida, kad reikia įveikti atotrūkį tarp lyderio ir artimiausio varžovo, todėl lyderiui neteisėtai prirašomi keli procentiniai punktai balsų, kad šis laimėtų. Tokia falsifikacija Rusijoje įvykdyta 1996 m. prezidento rinkimuose ir galimai 2013 m. Maskvos mero rinkimuose, kai į antrą turą galėjo patekti kandidatai Sergejus Sobjaninas ir Aleksejus Navalnas, tačiau Sobjaninui tariamai surinkus 51,37 proc. antrojo turo neprireikė.

Ekstremalusis, perteklinis klastojimas atliekamas jau laimėjusio kandidato naudai. Siekiama padidinti jo pranašumą prieš artimiausią pretendentą, padaryti tą pranašumą didžiuoliu. Taip buvo, pavyzdžiui, 2004 m. RF prezidento rinkimuose: jau buvo aišku, kas laimės, bet užduotis buvo parodyti puikų rezultatą. Putinas tada surinko 71,31 proc. balsų.

Šulman pateiktais pavyzdžiais, **Rusijoje nuo klasikinio rinkimų falsifikavimo pereinama prie ekstremaliojo**, o Zimbabvės ilgametis lyderis Robertas Mugabe iškovodavo pergalės kiek didesniu nei 50 proc. rezultatu – tai jau klasikinė falsifikacija. Elektroninis balsavimas teikia RF valstybinei administracijai didžiules galimybes klastoti rinkimus.

Šulman pastebi, kad „elektoralinės priemonės“, kaip ji vadina rinkimus, negali tapti visišku spektakliu. Organizuojant rinkimus įtraukiama daugybė žmonių, kuriuos paskui galima vertinti (nebūtinai teisingai) už atliktus darbus ir tokiu būdu juos kontroliuoti. Kita vertus, rinkimų organizatoriai visais lygiais tampa atsakingi už falsifikuotus rinkimus ir tai juos susaisto su režimu⁴⁰.

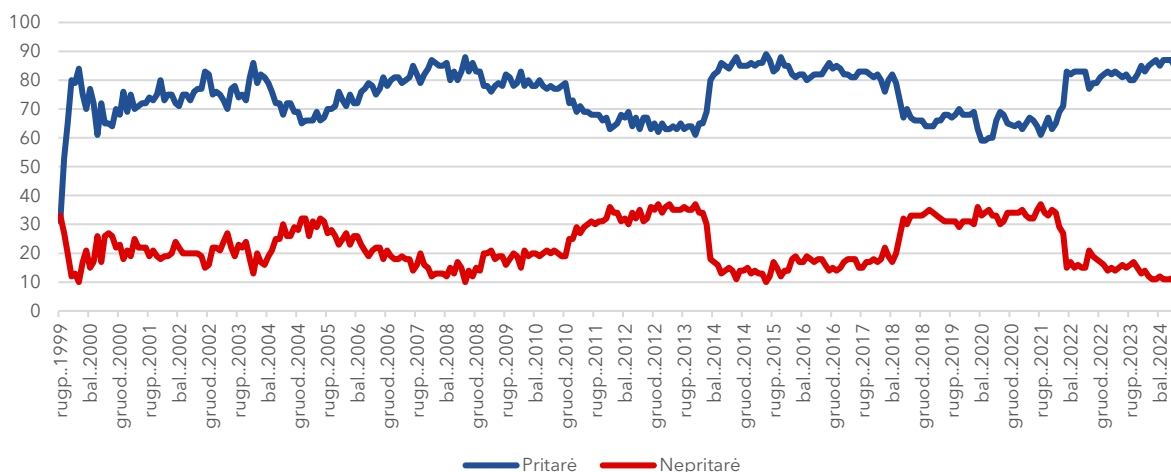
Grįžtamąjį ryšį tarp valdžios vertikalės ir liaudies labiau nei falsifikuoti rinkimai išreiškia Putino reitingai, kuriuos matuoja tarptautinį statusą turintys RF sociologai, pvz., „Levada Center“⁴¹. Kol kas reitingų duomenimis pasitikima, kadangi jų klastojimą būtų sudėtinga nuspėti. Juolab, kad RF valstybinei administracijai reitingai yra svarbi gairė vykdant politiką.

Putino reitingas Rusijos karinių kampanijų metu kaskart kildavo, o kai Rusija tiesiogiai nekariaudavo – krisdavo⁴². Putino režimo priklausomybę nuo Rusijos karo veiksmų komentavo „Levada Center“ mokslinis direktorius Levas Gudkovas. Pasak jo, Putinas atėjo į valdžią 2000 m. visuomenėje vyraujant panikai dėl teroristinių išpuolių⁴³, taip pat vykstant II Čečėnijos karui, kuriuo tikėtasi kompensuoti pralaimėjimą I Čečėnijos kare⁴⁴. Iki 2005 m. RF prezidento reitingas smarkiai susitraukė. Karas Gruzijoje 2008 m. vėl jį pašokdino. Po to reitingas iki 2013 m. smuko. Tais metais beveik pusė rusų (47 proc.) teigė, kad kitą kadenciją nenorėtų matyti Putino prezidento poste. Per 60 proc. respondentų teigė, kad Putinas jiems nusibodo.

2014 m. įvykdyta Krymo aneksija atkūrė prezidento autoritetą Rusijos visuomenės akyse. Kaip pažymėjo Gudkovas, „tai sukėlė imperinių jausmų antplūdį, patriotinę euforiją“. Nuo tada reitingas išliko labai aukštame lygyje, nors COVID-19 pandemijos metais buvo kiek sumažėjęs. Karas su Ukraina reitingą vėl paaugino, nors 2014 m. lygio nepasiekta. Beveik šešis karo mėnesius Putino reitingas laikėsi maždaug vienodame lygyje – 75–77 proc. palaikančiųjų, tačiau 2022 metų rugsėjį paskelbus dalinę mobilizaciją skaičiai sumenko. Krito ir visų kitų valdžios institucijų – Vyriausybės, premjero, deputatų korpuso, Valstybės Dūmos reitingai.

Populiariausių politinių figūrų dešimtuose nebuvo ir nėra Rusijos opozicijos, kadangi, pasak Gudkovo, „politinis laukas išdegintas, nėra politinės konkurencijos“. Todėl respondentai Navalno, kol jis buvo gyvas, apklausose neminėdavo.

1 grafikas. Apklausos „Ar pritariate Rusijos prezidento (ministro pirmininko) Vladimiro Putino veiklai?“ 1999–2024 m. rezultatai, proc. © (duomenys) „Levada Center“, 2024⁴⁵. © (grafika) Nacionalinė biblioteka, 2024.

⁴⁰ «Статус» с Екатериной Шульман (n. d.). Prieiga per internetą: <https://echofm.online/programs/status/status-s-ekaterinoy-shulman-101>

⁴¹ Levada Center. (n. d.) Prieiga per internetą: <https://www.levada.ru/en/>

⁴² Халилов, Р. (2022 m. kovo 1 d.). Рейтинг Путина всегда рос во время войны. Социолог Лев Гудков о настроениях россиян. Prieiga per internetą: <https://ru.krymr.com/a/voyna-rossii-protiv-ukrainy-reyting-putina-sanktsii/31730524.html>

⁴³ Laurinavičius, M. (2022 m. rugpjūčio 22 d.). FSB toliau sprogdina ir Rusiją. Kam to prireikė šį kartą? Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/31764820/marius-laurinavicius-fsb-toliau-sprogdina-ir-rusija-kam-to-prireike-si-karta>

⁴⁴ Visuotinė lietuvių enciklopedija. (2018 m. gruodžio 19 d.). Čečėnijos karai. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/cecenijos-karai/>

⁴⁵ Levada-Center. (2024 m. rugpjūtis). Putin's approval rating. Prieiga per internetą: <https://www.levada.ru/en/ratings/>

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

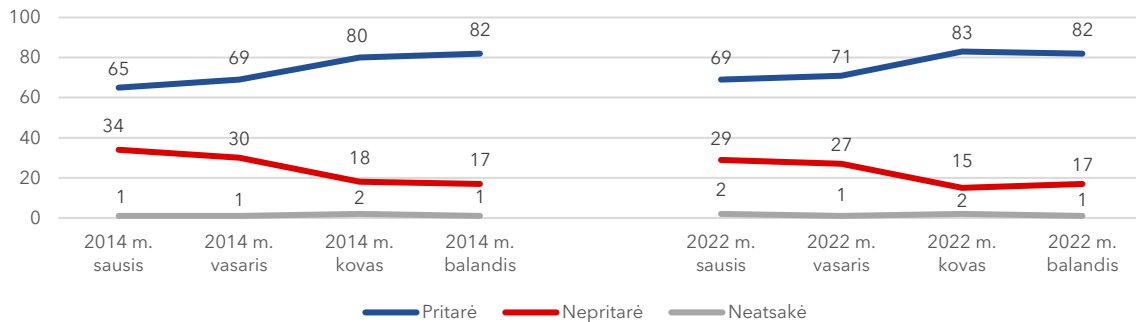
Cituojant arba naudojant šį šaltinį, nuoroda į Nacionalinę biblioteką yra būtina. Šioje apžvalgoje pateikiamas turinys nėra oficiali Nacionalinės bibliotekos nuomonė.

LNB / IAS / ZD / 2024-11-04 / Psl. 7 iš 12
© Nacionalinė biblioteka, 2024. / Слава Україні!

Iš 1 grafiko matyti, kad po Krymo aneksijos 2014 m. pavasarį Putino reitingas staiga pakilo, tačiau 2019 metų sausį grįžo į lygį, buvusį prieš Krymo užgrobimą. 2 grafike pavaizduota reitingo dinamika konkrečiais agresijos prieš Ukrainą etapais.

2 grafikas. Apklauso „Ar pritariate Putino veiksniams?“ rezultatai prieš ir po Krymo aneksijos 2014 metų kovą ir plataus masto agresijos 2022 metų vasarį, proc.

© (duomenys) „Levada Center“, 2024⁴⁶. © (grafika) Nacionalinė biblioteka, 2024.

Apskritai matyti, kad Putino režimas, įgyvendinęs fasadinę „valdomą demokratiją“, ieško „tvarumo receptų“. Rinkimais režimas įteisinamas, tačiau masių paramą jam išreiškia reitingai. Beje, Vokietijos nacistinis režimas taip pat jautriai reaguodavo į masių nuotaikas⁴⁷. **Putino reitingų dinamika akivaizdžiai byloja, kad prezidento populiarumas išauga Rusijai agresyviai inicijuojant karinius konfliktus.**

5. Represijų spektras: nuo politinių disidentų iki oligarchų

Represijos, teisminiai ir neteisminiai susidorojimai – vis akivaizdesnė RF diegiamos „baimės diktatūros“ briauna.

RF **dėl politinių motyvų įkalintųjų ir persekiojamųjų** (įtariamųjų, kaltinamųjų) apskaita kelia tam tikrų keblumų, nes valstybė neskelbia tikslios, išsamios tokio pobūdžio statistikos. Nepageidaujama organizacija RF pripažintos draugijos „Memorial“ duomenimis, nuo 2024 m. pradžios iki 2024 m. rugpjūčio 22 d. bendras politinių kalinių skaičius Rusijoje padidėjo 124-iais ir pasiekė 337, kai 2023 m. pradžioje sąraše buvo 79 asmenys. „Memorial“ pažymi, kad šie žmonės nuteisti už:

- Rusijos kariuomenės diskreditavimą;
- melagingų žinių apie kariuomenę skleidimą;
- terorizmo pateisinimą⁴⁸.

Bylos iškeltos ir nemažam skaičiui užsienyje gyvenančių emigrantų. Tiesa, išvardyti punktai apima ne visas politines veikas, dėl kurių persekiojami žmonės.

Leidinio „Meduza“ projektas „OVD-Info“ pabandė išanalizuoti visus atvejus, dėl kurių baudžiama RF. Duomenys paskelbti 2023 metų lapkričio pabaigoje. Dėl įvairių priežasčių, pvz., skirtingų šaltinių, teisiųjų apibrėžimų skirtumų, surinkti duomenys kai kuriais pūjūvais nesutampa, tačiau bendras politiškai represuotų asmenų skaičius – beveik 3,5 tūkst.⁴⁹

Politinio atspalvio veikas, dėl kurių iškeltos bylos:

- ekstremistinės organizacijos organizavimas, 1046 atvejai;
- pasipriešinimas valdžios atstovams, 246 atvejai;
- melagingų žinių apie RF kariuomenę skleidimas, 242 atvejai.

„OVD-Info“ vertinimu, pradėdami bylas RF teisėsaugos organai pažeidė tokias konstitucines piliečių teises:

- asociacijų laisvę (teisę jungtis į organizacijas), 1455 atvejai;
- tikėjimo laisvę, 1379 atvejai;
- žodžio laisvę, 1154 atvejai.

Projekto duomenimis:

- įkalinta 1011 asmenų;
- 229 asmenys yra laisvėje, tačiau jų atžvilgiu vykdomas tyrimas;

⁴⁶ Levada-Center. (2024 m. rugpjūtis). Putin's approval rating. Prieiga per internetą: <https://www.levada.ru/en/ratings/>

⁴⁷ Мортон, М. (2023 m. birželio 2 d.). Немцы и Третий Рейх. Ответы на важные вопросы. Prieiga per internetą:

<https://www.golosameriki.com/a/brechtken-article-germans-in-third-reich/7120458.html>

⁴⁸ Сколько людей в России преследуют по политическим мотивам? (2023 m. lapkričio 23 d.). Prieiga per internetą:

<https://meduza.io/feature/2023/11/23/skolko-lyudey-v-rossii-presleduyut-po-politicheskim-motivam-po-kakim-statyam-obychno-sudyat-politizaklyuchennyh-a-kakoy-region-samy-opasny-s-tochki-zreniya-repressiy>

⁴⁹ Ten pat.

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

Cituojant arba naudojant šį šaltinį, nuoroda į Nacionalinę biblioteką yra būtina. Šioje apžvalgoje pateikiamas turinys nėra oficiali Nacionalinės bibliotekos nuomonė.

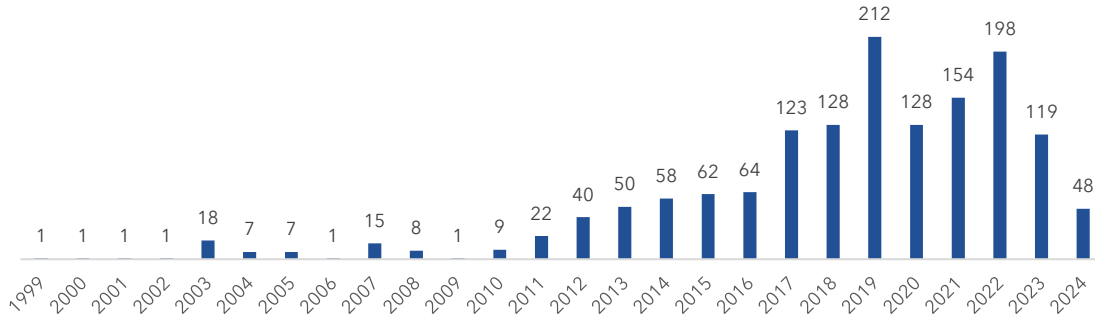
LNB / IAS / ZD / 2024-11-04 / Psl. 8 iš 12
© Nacionalinė biblioteka, 2024. / Слава Україні!

- 998 asmenims bylos nutrauktos;
- 607 asmenys nuteisti ne laisvės atėmimo bausmėmis;
- 80 asmenų paliko RF teritoriją.

Tarp persekiojamųjų yra 64 Ukrainos, 27 Tadžikijos, 25 Kirgizijos piliečiai. Likusieji – RF piliečiai⁵⁰.

3 grafikas. 1999–2024 m. laikotarpiu* Rusijos Federacijos pradėtų politinių bylų skaičiaus dinamika.
© (duomenys) „Verstka Media“, 2024⁵¹. © (grafika) Nacionalinė biblioteka, 2024.

*2024-ųjų metų duomenys pateikti tik už sausį–rugpjūtį.

RF tarp represinių priemonių yra „užsienio agento“ statuso suteikimas kokiam nors asmeniui ar organizacijai. RF teisingumo ministerijos duomenimis, 2022 m. „užsienio agentais“ buvo pripažinti 188 asmenys. Lyginant su 2021 m., jų skaičius padidėjo 42,6 proc. Rusijoje 2024 metų liepos pradžioje „užsienio agentų“ sąrašė buvo 831 pavardė⁵². RF teisingumo ministerija sudarė ir su „užsienio agentais“ afilijuotų (susijusių) asmenų sąrašą, kuris, nėra viešas. Afilijuotais laikomi asmenys, bendradarbiaujantys su „užsienio agentais“. 2022 m. pabaigoje afilijuotu laikytas 861 asmuo⁵³. 2024 metų gegužės duomenimis, tarp įvairaus lygio RF deputatų (įskaitant regionų, miestų tarybų) buvo 10 „užsienio agentų“. Pagal tais metais įsigaliojusį įstatymą jie per 180 dienų privalėjo atsisakyti savo įgaliojimų arba pasiekti, kad būtų išbraukti iš „užsienio agentų“ sąrašo⁵⁴.

Pagal 2012 m. priimtą RF įstatymą, **nepageidautina organizacija**, oficialiai vadinama „nevyriausybinė organizacija, priimtu sprendimu pripažinta nepageidautina RF teritorijoje“ yra užsienio ar tarptautinė nevyriausybinė organizacija, kurios veikla gali kelti grėsmę RF konstitucinės santvarkos pagrindams, valstybės saugumui ir pan. Tokioms organizacijoms draudžiama veikti RF teritorijoje, o už šio draudimo pažeidimą numatytos administracinės ir baudžiamosios nuobaudos. 2024 m. rugsėjo 18 d. duomenimis, RF nepageidautinų organizacijų sąrašė buvo 190 pozicijų⁵⁵.

RF valstybinės administracijos 2024 m. „rugsėjo siurprizu“ galima vadinti oficialiai patvirtintą sąrašą šalių, „kurios primeta destruktivyvų neoliberalų požiūrį, prieštaraujantį tradicinėms Rusijos dvasinėms ir moralinėms vertybėms“. Sąrašė vardijamos 47 valstybės, tarp kurių JAV, visos ES narės (įskaitant Baltijos šalis), Ukraina ir netgi Mikronezija⁵⁶.

Politinės žmogžudystės bei įtartinis savižudybės – dar vienas žinomas būdas susidoroti su režimui itin neįtikimais asmenimis. Žiniasklaidoje dažniausiai minimi keli tokie asmenys – vieni galimai dėl politinių motyvų nužudyti valdant Jelcinui, kiti – vėliau – Putinui. Nuolat prisimenamos aukos:

- Galina Starovoitova (1946–1998 m.);
- Ana Politkovskaja (1958–2006 m.);
- Borisas Nemcovas (1959–2015 m.);
- Aleksejus Navalnas (1976–2024 m.).

Sąrašą galima papildyti RF užsienio šnipų, į kuriuos buvo pasikėsinta dėl išdavystės, pavardėmis. JK buvo nužudytas Aleksandras Litvinenka (1962–2006 m.), kaltinęs tuometinį premjerą Putiną 1999 metų rugsėjį organizavus Rusijoje gyvenamųjų namų sprogdinimus (tai buvo viena iš dingusių pradėti karinę operaciją Čečėnijoje). 2018 m. JK bandyta nužudyti dvigubą Rusijos ir JK šnipą Sergejų Skripalį (g. 1951 m.) ir jo dukrą Juliją (g. 1984 m.).

⁵⁰ Ten pat.

⁵¹ От одного человека до нескольких сотен в год: как менялось количество политзаключённых при Владимире Путине. (2024 m. rugpjūčio 23 d.). Prieiga per internetą: <https://verstka.media/issledovanie-kak-menialos-kolichestvo-politzacluchennih-pri-vladimire-putine>

⁵² Реестр иностранных агентов в России. (2024 m. rugsėjo 7 d.). Prieiga per internetą: <https://gogov.ru/articles/inagency-21apr22>

⁵³ Минюст России внес более 800 человек в закрытый реестр лиц, "аффилированных" с "иностранными агентами". (2023 m. birželio 15 d.).

Prieiga per internetą: <https://www.currenttime.tv/a/reestr-affilirovannyh-s-inostrannymi-agentami/32460749.html>

⁵⁴ Депутатами в РФ на сегодняшний день являются 10 иноагентов. (2024 m. gegužės 6 d.). Prieiga per internetą: <https://www.interfax.ru/russia/959164>

⁵⁵ Список нежелательных организаций в России. (2024 m. birželio 24 d.). Prieiga per internetą: <https://gogov.ru/articles/unwanted-orgs>

⁵⁶ Кабмин России утвердил список стран, "навязывающих чуждые ценности". (2024 m. rugsėjo 20 d.). Prieiga per internetą: <https://www.svoboda.org/a/kabmin-rossii-utverdil-spisok-stran-navyazyvayuschih-chuzhdye-tsennosti-/33128225.html>

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

Pateiktame sąrašė išvardytos toli gražu ne visos pavardės asmenų, valdant Putinui žuvusių dažniausiai neišaiškintomis aplinkybėmis. Įtartinis kai kurių veikėjų žmogžudystės ir savižudybės kursto spėlionės apie neteisminius susidorojimus dėl politinių ar ekonominių motyvų. Kadangi tyrimus vykdo RF teisėsauga, neatmestina, kad būtų vilkinimą lemia ne tik tyrimo keblumai, bet ir tyčinis dangstymas. Antai 2017 m. JAV leidinys „USA Today“ publikavo tyrimą, kuriame teigiama, kad **nuo 2014 m. žuvo ar dingo be žinios 38 turtingi Rusijos verslininkai**^{57, 58}. Žiniasklaida atkreipė dėmesį, kad **paslaptingos mirtys gausiai praretino Rusijos turtuolių, verslo vadovų gretas 2022 m.** Neišsamus aukų sąrašas:

- Pavelas Antovas, vienas turtingiausių Rusijos deputatų;
- Aleksandras Buzakovas, povandeninių laivų, galinčių gabenanti sparnuotąsias raketas, statybos įmonės „Admiralty Shipyards“ generalinis direktorius;
- Dmitrijus Zelenovas, milijardierius, vienas iš „Don-Stroy“ įkūrėjų;
- Grigorijus Kočenovas, vienas iš informacinių technologijų įmonės „Agima“ direktorių;
- Viačeslavas Taranas, valiutų prekybos įmonės „Forex Club“ įkūrėjas;
- Pavelas Pčelnikovas, vienos iš „Rusijos geležinkelių“ dukterinių įmonių vadovas;
- Anatolijus Geraščėnka, buvęs Maskvos aviacijos instituto rektorius;
- Ivanas Pečiorinas, Tolimųjų Rytų ir Arkties plėtos korporacijos generalinis direktorius;
- Ravilas Maganovas, „Lukoil“ direktorių valdybos pirmininkas;
- Vadimas Ziminas, pulkininkas, Jelcino laikais disponavęs vadinamuoju „branduoliniu portfeliu“, t. y. įranga, leidžiančia vyriausiajam kariuomenės vadui duoti įsakymą dėl branduolinės atakos;
- Sergejus Protosenja, buvęs Rusijos dujų bendrovės „Novatek“ vadovas;
- Vladislavas Avajevas, buvęs „Gazprombank“ viceprezidentas;
- Vasilijus Melnikovas, medicinos įmonės „MedStom“ savininkas;
- Michailas Tolstošeja (JK pakeitęs pavardę į Watford), Rusijos naftos ir dujų magnatas;
- Aleksandras Tuliakovas, „Gazprom“ išdo generalinio direktoriaus pavaduotojas;
- Leonidas Šulmanas, bendrovės „Gazprom Invest“ vadovas.

Sąrašė pirmas nurodytas stambus mėsos perdirbimo pramonininkas, Vladimiro srities įstatymų leidžiamosios asamblėjos deputatas Antovas, atstovavęs partijai „Vieningoji Rusija“. Išrinkus deputatu jis atsidūrė „Forbes“ sudaromo turtingiausių Rusijos deputatų ir valstybės tarnautojų reitingo viršūnėje. 2022 metų birželį Antovas socialiniuose tinkluose paskelbė įrašą, kritikuojantį Rusijos karą prieš Ukrainą ir oro antskrydžius Kyjive. Vėliau jis savo įrašą pakeitė, teisindamasis, kad įvyko „nelemtas nesusipratimas“ ir „techninė klaida“. 2022 m. gruodžio 25 d. jis neva iškrito pro langą atostogaudamas Indijoje. Vokietijos transliuotojo „Deutsche Welle“ pastebėjimu, daugiau niekas iš 2022 m. „mirtininkų sąrašo“ asmeniškai viešai nekritikavo Rusijos įsiveržimo į Ukrainą, jiems nebuvo taikomos asmeninės Vakarų valstybių sankcijos.

Didžiausios Rusijos privačios bendrovės „Lukoil“ vadovybė 2022 metų kovą paragino kuo greičiau nutraukti karą Ukrainoje. Kreipimąsi direktorių valdyba pateikė naftos ir dujų milžinės akcininkams, darbuotojams ir klientams. Per gana trumpą laiką nuo karo pradžios „Lukoil“ akcijų vertė krito perpus. Londono birža liovėsi jomis prekiauti įvedus sankcijas „Lukoil“⁵⁹.

2022-ųjų gegužę buvo rastas negyvas buvęs vienas iš „Lukoil“ vadovų, milijardierius Aleksandras Subotinas (43 m.). Mirties priežastis – ūmus širdies nepakankamumas. Kremlui artima žiniasklaida paskleidė versiją, kad verslininkas mirė dėl netradicinio pagirių gydymo. 2022 m. rugsėjo 1 d. Maskvoje žuvo per žinybinės RF prezidento reikalų valdybos liginės, kurioje buvo gydomas, langą iškritęs „Lukoil“ direktorių tarybos vadovas Ravilas Maganovas (68 m.). Galimi „Lukoil“ vadovų nužudymai kelia įtarimų, kad buvo keršyta už nepritarimą Rusijos agresijai prieš Ukrainą.

Tokio masto turtuolių ir verslo vadovų „pasitraukimai“ neatrodo atsitiktiniai ir sulaukia ne vien konspirologinių, bet ir politologinių komentarų. Varšuvos instituto Eurazijos programos direktorius Grzegorz Kuczynski 2022 m. išsakė nuomonę, kad savižudybės galėjo būti inscenizuotos – kai kurie aukšto rango pareigūnai, susiję su Kremlumi, galėjo siekti paslėpti sukčiavimo valstybinėse įmonėse pėdsakus. JAV analitikas Paulas Goble'as svarstė, kad inscenizuotas savižudys galėjo organizuoti tiek RF valstybinės administracijos atstovai, tiek verslininkų konkurentai ar karjeros siekiantys bendradarbiai: „Putino režimo atstovai pagyvenę, pačiam lyderiui jau 70 metų, aplinkiniai daugiausia to paties amžiaus. Šiame amžiuje pradedama galvoti apie įpėdinį. Kam jie ketina perleisti turtus? Kitai kartai. Daugeliui labai patrauklu atsikratyti žmogaus, kuris galėtų trukdyti šiam procesui“⁶⁰.

Į atskirą kategoriją derėtų išskirti **represijas (kartais mirtinas) prieš RF kariškius**. Jos prasidėjo dar iki 2024 metų gegužės viduryje įvykusio gynybos ministro Sergejaus Šoigu pakeitimo Andrejumi Belousovu. Represijos tęsiamos, todėl čia paminėsime vos kelis epizodus. Pvz., 2024 metų balandį areštuotas artimas Šoigu bendražygis gynybos viceministras Timūras Ivanovas, apkaltintas korupciniais veiksmais organizuojant Rusijos gynybos ministerijos rangos darbus. Liepą

⁵⁷ Позднякова, Н., Лачан, Т. (2022 m. gruodžio 27 d.). Загадочные смерти миллионеров из РФ: самоубийство или нет? Prieiga per internetą: <https://www.dw.com/ru/zagadocnye-smerti-rossijskih-millionerov-samoubijstvo-ili-net/a-64220291>

⁵⁸ Dorrel, O. (2017 m. gegužės 2 d.). Mysterious rash of Russian deaths casts suspicion on Vladimir Putin. Prieiga per internetą: <https://eu.usatoday.com/story/news/world/2017/05/02/dozens-russian-deaths-cast-suspicion-vladimir-putin/100480734>

⁵⁹ Позняков, А. (2022 m. kovo 4 d.). Крупнейшая российская частная корпорация "Лукойл" призвала к скорейшему прекращению войны на Украине. Prieiga per internetą: <https://ru.euronews.com/2022/03/04/oil-giant-lukoil-calls-for-cess-fire>

⁶⁰ Поддубный, Н., Семенова, И. (2022 m. gruodžio 27 d.). Более 15 странных случаев за год. Prieiga per internetą: <https://nv.ua/world/countries/volna-samoubijstv-sredi-elit-rossii-zimin-melnikov-avaev-tolstosheya-tyulyakov-shulman-50253412.html>

sulaikymo karceryje paslaptinomis aplinkybėmis mirė verslininkas Igoris Kotelnikovas, galėjęs duoti parodymus prieš Ivanovą. Netrukus mirė gynybos ministerijos pareigūnas, tiesioginis Ivanovo pavaldinys Magomedas Chandajevas.⁶¹

Taigi, represijos RF kol kas yra „taškinės“ – represuotųjų yra keli tūkstančiai, o ne šimtai tūkstančių, kaip Josifo Stalino diktatūros laikais. Dabar represuojama bandant prisilaikyti teisinių procedūrų. Taikomos baudmės atlieka ir tam tikro signalo funkciją, pvz., ilgi įkalinimo terminai už netinkamus įrašus socialiniuose tinkluose gąsdina tokių tinklų vartotojus ir skatina juos cenzūruoti savo kuriamą turinį. Įtartinis verslininkų mirtys kelia klausimų dėl neteisminių susidorojimų, taip pat – ar RF kaip valstybė neperardo jėgos monopolio, jei tokios mirtys yra verslo grupių tarpusavio kovų pasekmė.

6. Oligarchų konfrontacija: „Wildberries“ dalybos

Regioninių, ekonominių, politinių veiksnių sąveiką Rusijos politikoje puikiai iliustruoja dėl elektroninės prekybos milžinės „Wildberries“ 2024 m. įsiplieskęs konfliktas, į kurį įsivėlė Čečėnijos vadovas (faktinis diktatorius) **Ramzanas Kadyrovas** ir jo priešininkas milijardierius **Suleimanas Kerimovas**, atstovaujantis Dagestanui Rusijos Federacijos Taryboje. RF prezidentas Putinas, tikėtina, bando „moderuoti“ konfliktą, kurio epizodas – 2024 metų rugsėjį Maskvos centre įvykęs susišaudymas.

2004 m. sutuoktinių Tatjanos ir Vladislavo Bakalčiukų įkurta „Wildberries“ šiuo metu yra didžiausia Rusijos elektroninė prekyvietė, užimanti 47 proc. elektroninių pardavimų rinkos⁶². 2024 m. pradžios duomenimis, „Wildberries“ paslaugomis naudojosi 59 proc. Rusijos gyventojų⁶³.

2024 metų birželį paskelbta, kad „Wildberries“ jungiasi su didžiausiu Rusijoje lauko reklamos pardavėju „Russ Outdoor“⁶⁴. Pastaroji kompanija susijusi su Kerimovu, kurį leidinys „Forbes“ 2024 m. įrašė 12-uju RF turtuolių sąrašė (turtas vertinamas 10,7 mlrd. JAV dolerių)⁶⁵. Kerimovui taikomos tarptautinės sankcijos.

Tarp tuo metu skyrybų procese dalyvavusių sutuoktinių Bakalčiukų kilo ginčas dėl turto dalybų. Bakalčiukas surado užtarėją – Kadyrovą, o jo žmona Bakalčiuk (dabar susigrąžinusi mergautinę pavardę Kim), tarpininkaujant Kerimovui ir Putino administracijos vadovui Antonui Vaino, neva susitiko su pačiu Putinu⁶⁶.

Bakalčiuk-Kim pateikė Putinui planą, pagal kurį „Wildberries“ taptų tarptautinių atsiskaitymų Rusijos rubliais platforma **apeinant SWIFT sistemą**⁶⁷. Plane prognozuota, kad „Wildberries“ platforma aplenkis tokias kompanijas kaip „Google“ ir „Amazon“ ir generuos Rusijai 1,5 proc. bendrojo vidaus produkto prieaugį. Esą Putinas pritarė Bakalčiuk-Kim planui ir pavedė jį kuruoti vienam iš savo padėjėjų.

2024 m. rugsėjo 18 d. Bakalčiukas su ginkluota palyda atvyko į Maskvos centre per 300 m nuo Kremliaus įsikūrusią „Wildberries“ būstinę. Įvykus susišaudymui tarp Bakalčiuko palydovų (jų gretose buvo Kadyrovo žmonių) ir „Wildberries“ personalo, žuvo du ingušų tautybės bendrovės apsaugininkai. Keli Bakalčiukų lydėję čečėnai neišvengė sužeidimų. Bakalčiukas buvo suimtas, tačiau netrukus paleistas, kadangi jo veiksmuose nerasta nusikalstamos veikos požymių. Žuvę ingušai lėktuvu pagabenti į Ingušijos sostinę Magasą⁶⁸.

Iš esmės ginčas dėl „Wildberries“ virto konfliktu tarp dviejų regioninių šulų: Čečėnijos vadovo Kadyrovo ir įtakingo dagestaniečio Kerimovo. Kai kurie analitikai, pvz., šiuo metu iš Rusijos emigravęs politinis technologas Rostislavas Murzagulovas, įžvelgia ir konfliktą tarp Kadyrovo ir Putino (ar bent jau Vaino). Murzagulovas atkreipė dėmesį į tai, kad įvairiose Maskvos įmonėse apsaugininkų funkcijas atlieka gausios ginkluotų čečėnų grupės – galimai keli tūkstančiai asmenų. Neatmestina, kad šie smogikai, paliepus Kadyrovui, gali vykdyti jo užduotis RF sostinėje⁶⁹.

Apibendrinamas politines ir ekonomines Rusijos tendencijas Lietuvoje reziduojantis Rusijos ekonomistas Igoris Lipsicas pažymėjo, kad vadinamasis tranzitas, t. y. Putino režimo transformacija, vyks stiprėjant turtinėms įtampoms tarp oligarchų. Ekonomistas neatmeta ir ginkluotų konfrontacijų, tokių, kaip konfliktas dėl „Wildberries“, galimybės⁷⁰.

⁶¹ Мурина, Ю. (2024 m. liepos 13 d.). Связаны с экс-заместителем Шойгу: в России загадочно умерли чиновник минобороны и бизнесмен. Prieiga per internetą: https://24tv.ua/ru/igor-kotelnikov-magomed-handaev-zagadochno-umerli-rossii-cto_n2596291

⁶² ФАС оценила доли Wildberries и Ozon на рынке. (2024 m. kovo 6 d.). Prieiga per internetą: <https://www.rbc.ru/business/06/03/2024/65e7b3b89a79477643ff7b8b>

⁶³ Wildberries и Ozon сравнялись по охвату в феврале. (2024 m. kovo 20 d.). Prieiga per internetą: https://shoppers.media/news/13908_wildberries-i-ozon-sravnialis-po-oxvatu-v-fevrale

⁶⁴ Зачем Wildberries объединяется с группой Russ, которую связывают с Сулейманом Керимовым? (2024 m. birželio 19 d.). Prieiga per internetą: <https://oborot.ru/news/zachem-wildberries-obedinyaetsya-s-gruppoj-russ-kotoruyu-svyazyvayut-s-sulejmanom-kerimovym-i216025.html>

⁶⁵ Сулейман Керимов и семья. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://www.forbes.ru/profile/suleiman-kerimov>

⁶⁶ Мироненко, П., Малкова, И., Позычанюк, В. (2024 m. rugsėjo 23 d.). Схватка двух йокодзун. Как Рамзан Кадиров и Сулейман Керимов борются за Wildberries. Prieiga per internetą: <https://thebell.io/skhvatka-dvukh-yokodzun-kak-ramzan-kadyrov-i-suleyman-kerimov-boryutsya-z-wildberries>

⁶⁷ 1973 m. įkurta SWIFT – tarptautinė tarpbankinė finansinės informacijos perdavimo ir mokėjimų sistema, kuria naudojasi bankai, finansų maklerio įmonės ir kitos finansų institucijos. Sistemos operatorius yra konsorciumas, kuris susideda iš daugiau nei 11 tūkst. finansinių institucijų, esančių daugiau nei 210 šalių ir teritorijų.

⁶⁸ Эстоев, Э. (2024 m. rugsėjo 20 d.). Тела погибших при нападении на Wildberries доставят в Ингушетию чартерным рейсом. Prieiga per internetą: <https://gazetaingush.ru/tela-pogibshikh-pri-napadenii-na-wildberries-dostavyat-v-ingushetiyu-charternym-reysom>

⁶⁹ Кавказ взорвался. Кадиров объявил кровную месть. Путин потерял власть. Чечня отделяется. (2024 m. spalio). Prieiga per internetą: <https://youtu.be/jbK7Fs9Wmtk?si=Lml1UU1NxFDUMDif>

⁷⁰ Липсич, И. Вернулись 90-е. Впереди гражданская война. Россияне в кредитной яме. ЦБ слаб. Wildberries. (2024 m. spalio). Prieiga per internetą: <https://youtu.be/kDRDco21s9o?si=RPyxFRi139Mk0T9T>

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

Cituojant arba naudojant šį šaltinį, nuoroda į Nacionalinę biblioteką yra būtina.
Šioje apžvalgoje pateikiamas turinys nėra oficiali Nacionalinės bibliotekos nuomonė.

LNB / IAS / ZD / 2024-11-04 / Psl. 11 iš 12
© Nacionalinė biblioteka, 2024. / Слава Україні!

7. Apibendrinimas ir akcentai, į ką atkreipti dėmesį ateityje

1991–2024 m. Rusijos verslo elitas formavosi keliais etapais. Verta išskirti dvi ryškesnes stadijas: (1) pirmųjų oligarchų iškilimas Jelcino laikais, kai jie praturtėjo dėl abejotino teisėtumo ir skaidrumo privatizacijos; (2) pirmųjų oligarchų vaidmens menkimas, dalies jų teisinis persekiojimas valdant Putinui bei jam artimų turtuolių sluoksnio susiformavimas. Tiek „laukinė privatizacija“ Jelcino laikais, tiek verslo klimato permainos valdant Putinui byloja apie RF teisinės sistemos priklausomybę nuo aukščiausiosios valstybinės administracijos, konkrečiai – prezidento.

Bemaž ketvirtį amžiaus trunkantis Putino valdymas, turėjęs „manipuliatyviosios diktatūros“ bruožų, per gana trumpą laiką virto „baimės diktatūra“. Rusijos agresija prieš Ukrainą, turėjusi pratęsti režimo gyvavimą, dėl savo abejotinų rezultatų ne tik nesustiprino režimo, bet priešingai – tapo jį destabilizuojančiu veiksmu.

Putino režimas, įgyvendinęs fasadinę „valdomą demokratiją“, ieško „tvaramo receptų“. Rinkimais režimas įteisinamas, tačiau masių paramą jam išreiškia reitingai. Beje, Vokietijos nacistinis režimas taip pat jautriai reaguodavo į masių nuotaikas. Putino reitingų dinamika akivaizdžiai byloja, kad prezidento populiarumas išauga Rusijai agresyviai inicijuojant karinius konfliktus.

„Baimės diktatūrai“ būdingos represijos. RF jos kol kas „taškinės“ – represuotųjų yra keli tūkstančiai, o ne šimtai tūkstančių, kaip Stalino diktatūros laikais. Dabar represuojama bandant prisilaikyti teisinių procedūrų. Taikomos baudmės atlieka ir tam tikro signalo funkciją, pvz., ilgi įkalinimo terminai už netinkamus įrašus socialiniuose tinkluose gąsdina tokių tinklų vartotojus ir skatina juos cenzūruoti savo kuriamą turinį. Įtartinis verslininkų mirtytis kelia klausimų dėl neteisminių susidorojimų, taip pat – ar RF kaip valstybė neprarado jėgos monopolio, jei tokios mirtytis yra verslo grupių tarpusavio kovų pasekmė.

Akcentai, į ką atkreipti dėmesį ateityje

- Rusijos režimas šiuo metu abipusėmis RF valstybinės administracijos ir dalies pasaulio bendruomenės pastangomis yra gana izoliuotas. Be to, izoliacijos tendencijos stiprėja, pvz., vis plačiau užsimojama draudžiant ar ribojant kai kurių socialinių tinklų veiklą RF. Vis dėlto RF valstybinė administracija, pasitelkdama tiek propagandą, tiek kitas specialiąsias (pvz. žvalgybines) priemones, bando plėsti Rusijai palankių užsienio politinių, visuomeninių organizacijų bei paprastų piliečių ratą.
- Tokiomis aplinkybėmis atsakingos Lietuvos Respublikos žinybos turėtų akylai sekti Rusijos įtakai neatsparių Lietuvos piliečių nuotaikas ir efektyviai reaguoti į situaciją kontrapropagandos priemonėmis. Rusijos įvaizdis šiuo metu nėra patrauklus, tačiau dalį Lietuvos auditorijos gali paveikti iš Rusijos sklindantys vieši ir užslėpti bauginimai, įskaitant grasinimą karu ar hibridine agresija.
- Kitas akcentuotinas reakcijos į procesus RF lygmuo yra nuolatinis tos šalies politinės dinamikos monitoringas, apimantis visą prieštarų (neretai klaidinančių) signalų spektrą, kurį skleidžia Rusijos valstybinė administracija, žiniasklaida, verslo struktūros ir pan.